

Statistička obradba biomedicinskih podataka: uvodna razmatranja

Prof. dr. sc. Mladen Petrovečki

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Sva predavanja: mi.medri.hr

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Raspored nastave

Raspored nastave 2014./2015. (9. – 20. ožujka 2015.)

ponedjeljak, 9.3.

- 14-15.30 h (2) – Statistička metodologija znanstvenog rada i statistička hipoteza (opoznavanje s polaznicima i uvodno predavanje)
- 15.30-17. h (2) – Odabir statističkog testa
- 17-18.30 h (2) – Tablični i grafički prikaz podataka (deskriptivna statistika, prikaz kategoričkih i brojevnih podataka)

utorak, 10.3.

- 14-15.30 h (2) – Vreće istraživanja
- 15.30-17. h (2) – Granice pouzdanosti
- 17-18.30 h (2) – Snaga studije

srijeda 11.3.

- 14-15.30 h (2) – Multivarijatna obradba podataka
- 15.30-17. h (2) – Logičke zakonitosti znanstvenog rada
- 17-18.30 h (2) – Najčešće statističke pogreške u istraživanjima iz područja dentalne medicine

četvrtak 12./19.3. i petak 13./20.3., sve: praktični rad s podacima

- 14-15.30 h (2), 15.30-17. h (2), 17-18.30 h (2)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Ispit

- pisani seminarski rad
- kritička raččamba statističkih postupaka objavljenog znanstvenog rada
- područje dentalne medicine (biomedicine)
- dostavljanje:
 - elektronički ⇔ mladenp@kdb.hr
 - u *doc* ili *rtf* formatu
 - zajedno s *pdf*-om izvornoga rada
- poslati desetak dana prije usmene obrane
- pomoćna pitanja:
http://mi.medri.hr/assets/pomocna_pitanja_za_seminar.pdf

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Ispit

- rad koji se tumači:
 - iz časopisa citiranog u *Current Contents-u*
 - cjelokupno istraživanje (NE osvrtni na drugi objavljeni rad)
 - najmanje dva priloga (tablica, slika)
 - jasan opis (tekst) statističkih postupaka
- **nema ispitnih razdoblja!**

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Ispit

- seminarski rad
 - ime i prezime polaznika
 - studij, kolegij, godina nastave
 - naziv (referencija) rada koji se tumači
 - literatura (ako se rabi)
- primjer (ako zatreba):
<http://mi.medri.hr/assets/ispit-seminar.pdf>

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Literatura

- Dawson-Saunders B, Trapp RG. Basic & Clinical Biostatistics. Prentice-Hall Int. Inc., London, 2004.
- Petrie A, Sabin C. Medical statistics at a glance. Blackwell Science, Oxford, 2000.
- Marušić M i sur. Uvod u znanstveni rad u medicini. Medicinska naklada, Zagreb, 2013.
- Petz B, Kolesarić V, Ivanec D. Petzova statistika – Osnovne statističke metode za nematematičare. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2012.
- StatSoft Inc. Electronic Statistics Textbook. Tulsa, OK: StatSoft, 2002. (<http://www.statsoft.com/textbook/stathome.html>)
- Moher D, Schulz KF, Altman DG, for the CONSORT Group. The CONSORT statement: revised recommendations for improving the quality of reports of parallel group randomized trials. Lancet 2001;357:1191-4. (<http://www.consort-statement.org/revisedstatement.htm>)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Literatura

Znanost je sumnja.
(N. Alegretti)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Statistička metodologija znanstvenog istraživanja

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Metodologija znanstvenog istraživanja

- znanost kao način razmišljanja
- znanstveno djelovanje
 - privremeno tumačenje
 - hipoteza
 - zaključak
- provjerljivost
- postavke \Leftrightarrow činjenice \Leftrightarrow znanje

TVRDNJA
OBRAZLOŽENJE
PROVJERA

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Pokus

- pokus – istraživanje / dio istraživanja
- planiranje pokusa
- nasumični odabir (randomizacija) ▶
- prikrivanje (maskiranje) ▶

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Nasumični odabir

- funkcija slučajnog broja (uniformna raspodjela)
- npr. Excel \rightarrow RAND()
- biranje slučajnih brojeva
 - <http://graphpad.com/quickcalcs/RandMenu.cfm>
 - <https://www.random.org/>
 - <http://www.randomizer.org/>

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Odluka, ždrijeb, slučajnost

Kada je zvao junaka na mejdan, sâm ja se s njime
Ogledah, a vi moliste tad, **da izide ždrjeb moj**,
I bi po molitvi vašoj. A pitate l', kakav svršetak
Toga bješe mejdana: nijesam od Hektora svladan.
...
Ovidije, Metamorfoze, 13. pjevanje, 87. i dalje

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Slučajnost, značajnost

- slučajnost (*randomness*)
 - skup događaja (uzroka) koji dovode do posljedica koje je nemoguće predvidjeti njihovim poznavanjem (tj. poznavanjem uzroka)
 - događaj bez uzroka
 - svaki nedeterministički događaj
 - pseudonim kojim se služi Bog kad se ne želi potpisati (Anatole France)
- značajnost (*significance*)
 - sve što se ne događa slučajno
 - sve što može poći loše neće završiti dobro (Murphyjev zakon, IV. zakon termodinamike)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Prikrivanje

- jednostruko
- dvostruko
- trostruko
- četverostruko

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Vjerojatnost

- modeli vjerojatnosti:
 - deterministički
 - predvidivi događaji
 - probabilistički
 - slučajni događaji

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Vjerojatnost jest...

- izračun matematičke vrijednosti ostvarivanja nekog događaja
- matematički \Leftrightarrow teorija vjerojatnosti
 - statistika
 - matematika
 - znanstvena metodologija
 - logika i filozofija
- zaključivanje o ostvarivosti događaja

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Probabilistički model vjerojatnosti

- tri sastavnice:
 - ishod mjerenja
 - ostali događaji koji nastaju (njihova brojnost i ovisnost)
 - vrijednost vjerojatnosti P (engl. *probability*)

$$0 < P < 1$$

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Izračun vjerojatnosti

- vjerojatnost događaja P
$$P = \frac{\text{broj povoljnih mogućnosti}}{\text{ukupni broj mogućnosti}}$$
- vjerojatnost događaja:
 - vrijednost u rasponu 0-1
 - 0 – vjerojatnost nemogućeg događaja
 - 1 – vjerojatnost sigurnog događaja

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Hipoteza

- znanstvena hipoteza
- statistička hipoteza

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Znanstvena hipoteza

- Uvod; 3. pogl.

- značajke dobre hipoteze
 - svrhovita
 - provjerljiva
 - suglasna s općim znanjem
 - jednostavna

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Statistička hipoteza

- elementarna tvrdnja
- točna (istinita) ili netočna (neistinita)
- provjera hipoteze \Rightarrow traženje istine

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Statistička hipoteza

- istina \Rightarrow stvarno, objektivno stanje
- probabilistički sustav:
istina \Rightarrow vjerojatnost
- značajno \Rightarrow ono što se ostvaruje na svaki drugi način osim slučajno:
iskaz vjerojatnosti \Rightarrow razina značajnosti

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Testiranje statističke hipoteze

- postavljanje hipoteze
- odabir statističkog testa
- određivanje razine značajnosti
- izračunavanje statistike testa
- zaključivanje

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Testiranje statističke hipoteze, primjer

ACTA
STOMATOLOGICA
CROATICA
www.ascro.hr

Acta stomatol Croat. 2013;47(2):137-146
IZVORNI ZNANSTVENI RAD
ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Man Man Tin-Oo, Teh Yi Ying, Norhazifah Sadjuki, Shani Ann Mani

Samoopažena halitoza kod diplomskih studenata medicine, dentalne medicine i zdravstvenih znanosti na Sveučilištu Sains Malaysia

Self-Reported Halitosis among Medical, Dental and Health Science Undergraduate Students at the University Sains Malaysia

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Testiranje statističke hipoteze, primjer

Tablica 2. Čimbenici povezani sa samoopaženom halitozom (n=300)

Razlikuje li se učestalost samoopažene halitoze prema... pojavnosti naslaga na jeziku?

	Samoopažena halitoza:		DA		NE		Statistika	
	n	%	n	%	n	%	χ^2 (df)	P
Naslage na jeziku • Tongue coating								
Da • Yes	17	(19.3)	71	(8.07)			4.935 (1)	0.036
Ne • No	22	(10.4)	190	(89.6)				

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

1. Postavljanje hipoteze

- ništična:
→ H_0 -hipoteza: razlike nema!
- suprotna
→ H_1 -hipoteza: razlike ima!

- samo jedna može biti **istinita**
- samo jedna može biti **prihvaćena**, dok će ona preostala biti **odbačena**

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

2. Odabir testa

- testiranje statističkih hipoteza
- ovisnost:
 - osobine obilježja – mjerne ljestvice
 - osobine uzoraka
 - veličina
 - povezanost
 - osobine raspodjele
 - parametrijski
 - neparametrijski
 - broj obilježja – uni/bi/multivarijantni testovi

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Nastavak (mjerne obilježje)

- Mjerne ljestvice
 - nominalna
 - ordinalna
 - intervalna
 - omjerna

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Mjerenje i mjerne ljestvice

- postupak kojim primjenom jednoznačnog pravila ispitivanim jedinkama pridružujemo brojne vrijednosti ili oznake
- rezultat mjerenja → podatak
- instrument mjerenja → mjerne ljestvice
 - kvalitativne:
 - nominalna (kategorička)
 - ordinalna (uredbena)
 - kvantitativne (kardinalne):
 - intervalna
 - omjerna

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Nominalna ljestvica

- nazočnost bjelančevina u mokraći (testna traka):
 - da/ne, tj. pozitivan ili negativan nalaz
- klasifikacije, nomenklature
 - FAB-klasifikacija akutnih leukemija

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Ordinalna ljestvica

- nazočnost bjelančevina u mokraći (testna traka)
 - negativan nalaz, poz. +, poz. ++, poz. +++
- razredi u smislenom (rastućem) nizu
 - stupanj opekline (I – IV)
- širina razreda: nejednaka
- nedostatak: subjektivna procjena

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Intervalna ljestvica

- temperatura u °C, pH
- izražava količinu → brojeva vrijednost odgovara vrijednosti obilježja
- svi intervali su jednake širine
- vrijednost "nula" ≠ nepostojanje obilježja
- "nula" → dogovorena vrijednost
- omjer dvaju mjerenja → besmislen

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Omjerna ljestvica

- mjerenje količine bjelančevina u mokraći (rezultat izražen u g/L)
- kvantitativni podatak – brojnost jedinice mjerenja
- vrijednost "nula" = nepostojanje obilježja
- omjer → omogućuje procjenu vrijednosti
 - npr: GUK=12,0 mmol/L ⇨ dvostruko veća koncentracija od gornje granice referentne vrijednosti

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Pretvorba podataka

- samo jedan smjer
 - od složenijih k jednostavnijima
- kriterij: granična (*cut-off*) vrijednosti
- vrsta studije → utvrđuje vrstu podataka
- primjer:
 - načini bilježenja dobi (dob u godinama; dobná skupina; stariji ili mlađi od 50 godina)
- svako prevođenje podataka mora se jasno opisati i tumačiti

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Nastavak (odabir testa)

Ljestvica	Jedan uzorak	Dva uzorka		Tri i više uzoraka	
		Ovisni	Neovisni	Ovisni	Neovisni
Nominalna	binomni test hi-kvadrat	McNemara	Fisher hi-kvadrat	Cohran	hi-kvad
Ordinalna	Kolm.-Smir. homologni	Wilcoxon	MW Moses	Friedman	medijan KW
Intervalna					
Omjerna	...				

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

3. Određivanje razine značajnosti

- (vjerojatnost "P")
- alfa (α)
 - vjerojatnost odbacivanja H_0 kad je ona stvarno točna i istinita
- tzv. α -pogrješka (pogrješka I. vrste)
- što manja!
- uobičajene vrijednosti
 - npr. $P < 0,05$

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

(nastavak)

- zašto upravo to: $P < 0,05$?
- POKUS**
 bacanje novčića: pismo/glava
 2x isto uzastopce = 0,5
 3x = 0,25
 4x = 0,125
 5x = 0,0625
 ...

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

4. Izračun

- matematički račun
- $P \Rightarrow$ egzaktna vrijednost
 - 3 decimalna mjesta
 - npr. $P = 0,325$

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

5. Zaključivanje

- mala vrijednost $P \Rightarrow$ mala vjerojatnost da odbacujemo (ne prihvaćamo) istinitost
- zaključivanje:
 - $P < \alpha$
 - vjerojatnost P mala
 - odbacujemo (ne prihvaćamo) H_0
 - prihvaćamo alternativnu hipotezu, H_1
 - potvrdimo je, *iskažemo je*, uz $P = \dots$

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Testiranje statističke hipoteze, primjer

	Samoopažena halitoza:		NE		Statistika	
	n	%	n	%	χ^2 (df)	P
Naslage na jeziku • Tongue coating						
Da • Ya	17	(19,3)	71	(8,07)	4,935 (1)	0,036
Nc • No	22	(10,4)	190	(89,6)		

Tablica 2. Čimbenici povezani sa samoopaženom halitozom (n=300)
 Razlikuje li se učestalost samoopaženje halitoze prema... pojavnosti naslaga na jeziku?

Da, jer je $0,036$ (P) $< 0,05$ (α).

Rezultat: Samoopažanje halitoze češće je u osoba s naslagama na jeziku (17/88, 19%) od onih koje naslaga na jeziku nemaju (22/212, 10%; $P = 0,036$).

Rezultat: Naslage na jeziku češće se nalaze u osoba koje samoopažaju halitozu (17/39, 44%) od onih koje je ne opažaju (71/261, 27%; $P = 0,036$).

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Pogrješke testiranja hipoteze

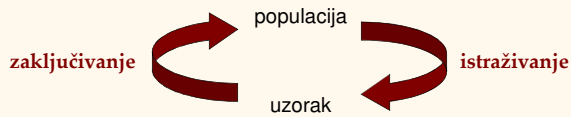
PRAVO STANJE		ZAKLJUČENO
RAZLIKA POSTOJI (H_1)	RAZLIKA NE POSTOJI (H_0)	
ISPRAVAN ZAKLJUČAK	α pogrješka (I. vrste) (H_0 odbacivanje)	RAZLIKA POSTOJI
β pogrješka (II. vrste)	ISPRAVAN ZAKLJUČAK (H_0 prihvaćanje)	RAZLIKE NEMA

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Statistički pojmovnik

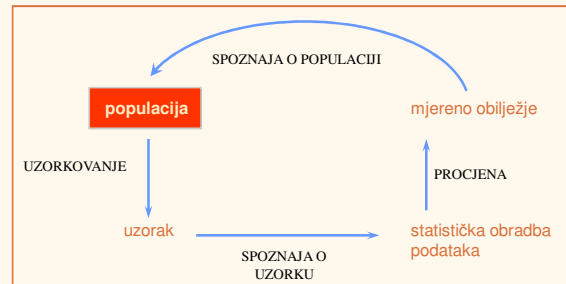
- istraživanje donosi zaključke o populaciji

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Uzorak i populacija

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Zašto uzorak? Zašto ne populacija?

- brzina dobivanja rezultata
- cijena istraživanja
- dostupnost uzoraka i jedinki
- stvarna nemogućnost ispitivanja populacije

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Uzorak

- reprezentativan
- mjerljiv
- slučajni (probabilistički)

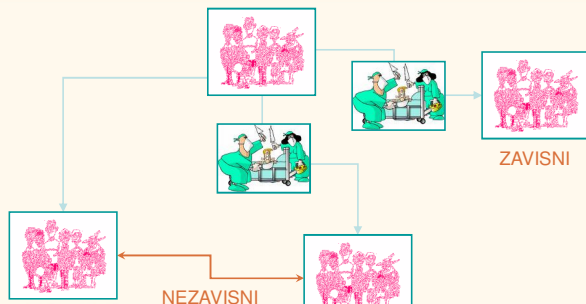
- jednostavni slučajni
- sustavni slučajni
- slojevit slučajni
- skupovni (klasterirani) slučajni

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Zavisni i nezavisni uzorci

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

Uzorak (nastavak) – veličina

- uzorkovanje – MedCalc
(engl. *sampling*)

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

WWW

- <http://faculty.vassar.edu/lowry/VassarStats.html>
- <http://www.statserv.com/>
- <http://www.randomizer.org/>
- <http://www.bettyjung.net/Statsites.htm>
- <http://shazam.econ.ubc.ca/flip/>
- <http://statpages.org/>
- <http://www.stat.psu.edu/~resources/index.htm>

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

mladenp@kbd.hr

Klinička bolnica Dubrava
Klinički zavod za laboratorijsku dijagnostiku
Avenija G. Šuška 6, 10000 Zagreb
☎ 01 290 3379

Katedra za medicinsku informatiku
Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Ulica braće Branchetta 20, 51000 Rijeka
☎ 051 651 255

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci Katedra za medicinsku informatiku

